PIESE REPREZENTATIVE DE PORȚELAN SÈVRES ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ARTĂ AL R. S. ROMÂNIA

Michaela PUPEZA

În patrimoniul Secției de artă decorativă a Muzeului de artă al R. S. România, care conține o bogată și valoroasă colecție de porțelanuri din diferite țări ale lumii, piesele provenite din manufacturile franceze ocupă un loc de frunte. Datorită operelor lucrate în centrele mai însemnate și în perioadele de înflorire ale acestor manufacturi, putem trasa — în linii mari — istoricul activității centrelor de fabricare a porțelanului din Franța, porțelan renumit atît pentru calitatea pastei, cît și pentru frumusețea formelor, ornamentelor și coloritului.

În istoria porțelanului francez, manufactura Vincennes, întemeiată în 1738, leagăn al manufacturii regale ce se va muta la Sèvres, este bine cunoscută pentru piesele lucrate în tehnica așa-numitului *porțelan fragil*, produs anterior descoperirii caolinului și a cărui materie de bază o constituiau diferitele marne calcaroase. La început, se lucrează la Vincennes o pastă ușoară cu un smalț neuniform, dar curînd pasta va căpăta o culoare albă, smalțul devenind transparent, cu o strălucire nemaiîntîlnită pînă atunci. În ciuda dificultăților de a obține o bună calitate a pastei, abilitatea lucrătorilor crește.

Ca o caracteristică a acestei manufacturi menționăm folosirea cu precădere a fondurilor colorate, dintre care albastrul siniliu va constitui unul din tonurile de bază ale paletei; de asemenea, albastrul peruzea („bleu-turquoise") alături de galbenul tare („jaune-citron") vor fi culori folosite cu predilecție de către pictorii angajați de manufactura Vincennes.

Decorul este la început inspirat din stilul chinezesc, reprezentînd flori și păsări, importul masiv de porțelan din Extremul Orient trezind un viu interes nu numai la curțile regale europene, dar și printre conducătorii de manufacturi.

Aceste trăsături specifice manufacturii Vincennes le exemplificăm prin vasul în formă de cupă cu capac (fig. 1), sprijinit pe un picior scurt, circular, cu două toarte mici, de formă inelară. Fondul de culoare albastră este decorat cu medalioane de diferite mărimi, mărginite de un chenar format din frunzulițe aurii; cîmpul medalioanelor este de culoare albă și cuprinde cîte un trandafir în nuanțe diferite de roșu, cu cîte patru grupuri de frunzulițe verzi. Piciorul, toartele și butonul de la capac au striațiuni aurii pe fond alb, ceea ce crează un contrast armonios cu culorile de bază.

Piesa se încadrează în grupa vaselor lucrate din porțelan fragil, avînd o pastă de o deosebită transparență și strălucire. La Vincennes, aurul vine să îmbogățească motivele decorative fie prin alternări de aur și culori în desen, fie prin aplicarea florilor aurite, creînd astfel un ușor relief. Această modă a florilor explică succesul manufacturii la începutul existenței sale, cînd producea piese decorative în chip de buchete de flori în cele două tehnici: biscuit și porțelan, acesta din urmă putînd fi alb sau policrom. Muzeul manufacturii din Sèvres deține două frumoase și rare exemplare de acest fel.

În 1756, cînd atelierele sînt mutate de la Vincennes la Sèvres — localitate în apropierea Parisului — manufactura era în plină dezvoltare tehnică și artistică. Anumite greutăți financiare, care amenințau buna desfășurare a producției, vin să explice intervenția regelui și a marchizei de Pompadour, care vor prelua atît cheltuielile de funcționare ale atelierelor, cît și beneficiile lor. Se instituie astfel un monopol absolut al producției de porțelan francez, la adăpost de orice concurență străină. Aci, la Sèvres, vor lucra artiști modelatori, pictori și argintari de renume ca: Pajou, Falconet, Claude Michel (cunoscut sub

https://biblioteca-digitala.ro

numele de Clodion) sau Duplessis, cărora li se asociază cei mai vestiți chimiști ai timpului, care contribuie la perfecționarea pastei și a culorilor folosite în decorarea pieselor. O întreagă gamă de tonuri și nuanțe de mare rafinament îmbogățește paleta meșterilor, dînd o varietate remarcabilă și o deosebită eleganță pieselor realizate în această manufactură.

În evoluția ei se disting patru perioade dintre care trei sînt sub influența unor personalități feminine care au dictat în Franța și anume : în prima perioadă — Doamna de Pompadour, în a doua — Doamna du Barry, în a treia, regina Maria Antoaneta. Ultima perioadă este cunoscută sub denumirea de „perioada revoluționară" deoarece este epoca în care se execută piese cu inscripții patriotice. Produsele realizate poartă pecetea stilurilor la modă dar, ca o particularitate semnificativă, se regăsesc aproape permanent motivele florale sub formă de buchete, de ghirlande cu funde, sau, în multe cazuri, scene pastorale sau războinice (acestea din urmă se inspiră din motivele faianțelor olandeze). La începutul secolului al XIX-lea, apar motivele în stil pompeian ca și cele de inspirație etruscă, specifice pentru arta Primului Imperiu.

Varietatea și cantitatea produselor este de-a dreptul uimitoare ; servicii de masă, de ceai, de cafea, de toaletă, vase, jardiniere, colivii pentru păsări, tablouri ce reprezintă viața curtenilor și citeodată scene și tipuri populare.

Prima perioadă a acestei manufacturi, cuprinsă între anii 1757—1769, oglindește gusturile artistice ale marchizei de Pompadour. Piesele continuă să fie lucrate în porțelan fragil, avînd fie pe fond alb motive decorative policrome, fie, și aceasta se întîmplă mai des, pe fond de o singură culoare (roz Pompadour, albastru regal, verde, galben sau violet) motive policrome, subliniate cu aur. Urmașă credincioasă a manufacturii din Vincennes, manufactura Sèvres, la acest început al său, va produce piese ce imită porțelanul chinezesc și cel saxon.

Anul 1760 constituie pentru Sèvres anul de apogeu, faima porțelanului francez ajungînd pînă în Suedia și Rusia, care comandă, pe lîngă altele, și numeroase servicii de masă. Această primă perioadă a manufacturii o exemplificăm prin farfuria cu margine festonată (fig. 2) din colecția muzeului. Bordura are pe fondul albastru deschis, caracteristic manufacturii Sèvres, trei medalioane, dispuse distanțat, cu buchete de flori de cîmp multicolore ; fiecare medalion este subliniat printr-un motiv de flori aurii. Cîmpul este ocupat în întregime de o scenă de gen în stilul picturii secolului al XVIII-lea, înfățișînd într-un peisaj convențional cu arbuști, o tînără pereche. Grația mișcării este accentuată de faldurile veșmintelor colorate în albastru, în roz liliachiu, verde și galben. Cromatica scenei este în perfectă armonie cu cea de pe bordură, care la rîndul ei are spre centru o bandă destul de lată aurie.

Caseta hexagonală, datată 1757 (fig. 3), este un exemplar tipic pentru celălalt aspect al primei perioade, fondul albastru fiind înlocuit de unul alb. Decorul policrom prezintă un motiv continuu de romburi, avînd laturile formate din frunze albastre stilizate, conturate cu aur. Romburile se leagă între ele prin puncte roșii, marcate la rîndul lor cu aur. În interiorul romburilor se văd buline verzi înconjurate de un mic motiv punctiform albastru. Acest procedeu ornamental este potrivit dimensiunilor mici ale casetei.

În cea de-a doua perioadă a manufacturii, cuprinsă între anii 1769—1774, porțelanul fragil care constituie renumele manufacturii Vincennes este înlocuit cu *porțelanul dur*, fabricat pe bază de caolin (acesta fusese recent descoperit la Saint-Yrieux în provincia Limousin). Pe lîngă partea pozitivă a acestei descoperiri se observă și un ușor declin, întrucît porțelanul fragil fiind greu de obținut, cerînd multă atenție și îndemînare din partea meșteșugarilor, acesta este părăsit, fiind înlocuit cu cel dur care, din cauza riscurilor minime ce se ivesc în timpul arderii, este mai ușor accesibil cumpărătorilor, fiind și mult mai ieftin.

Primele piese din porțelan dur sînt concepute cu precădere în stilul „rocaille", în care predomină linia curbă și formele contorsionate. Urmînd exemplul marchizei de Pompadour, dar cu mai puțină finețe și gust, Doamna du Barry influențează forma și motivele decorative ; acum apar combinații de porțelan cu bronz auriu cizelat.

Una dintre piesele din colecția muzeului (fig. 4), anume un platou dreptunghiular susținut de un suport de bronz formînd ghirlande și diferite frunze, cuprinde o scenă galantă reprezentînd un nobil îngenunchiat lîngă o tînără ce stă în apropierea unui boschet ; în al doilea plan se văd un vas pe un postament, o vegetație abundentă și în dreapta un lac. Scena romantică este specifică secolului al XVIII-lea francez, ilustrată prin pictori de mare renume ca Fragonard și Boucher, de la care, probabil, s-a inspirat și cel care a creat motivul piesei (scena este semnată jos cu liliachiu „*F. Mangin*").

Vasul în formă de amforă cu capac (fig. 5) al cărui corp din porțelan poartă pe umeri două toarte din bronz cizelat, alcătuite din frunze și ghirlande, se sprijină pe un postament circular tot din bronz, avînd patru picioruțe compuse dintr-o frunză polilobată terminată în volută. Gîtul, piciorul și capacul au pe fond albastru de cobalt ornamente aurii : ghirlande de frunze, instrumente muzicale și motivul „lambrequin" (motiv amintind draperiile terminate cu ciucuri). Pe corp, cele două scene pictate în tonuri pastel, despărțite prin toarte, reprezintă o tînără femeie învești mîntată în alb și albastru, schițînd un pas de dans și ținînd în mîna stîngă capătul unei ghirlande pe care i-o întinde un amoraș drapat sumar cu un văl transparent. Scena se desfășoară într-un peisaj de primăvară, avînd în prim plan flori de cîmp. Pe cealaltă față a vasului (fig. 6) este pictat un peisaj romantic care amintește într-o oarecare măsură concepția pictorilor din Extremul Orient. Elementele componente, arbuștii și păsările, sînt sugerate prin

https://biblioteca-digitala.ro

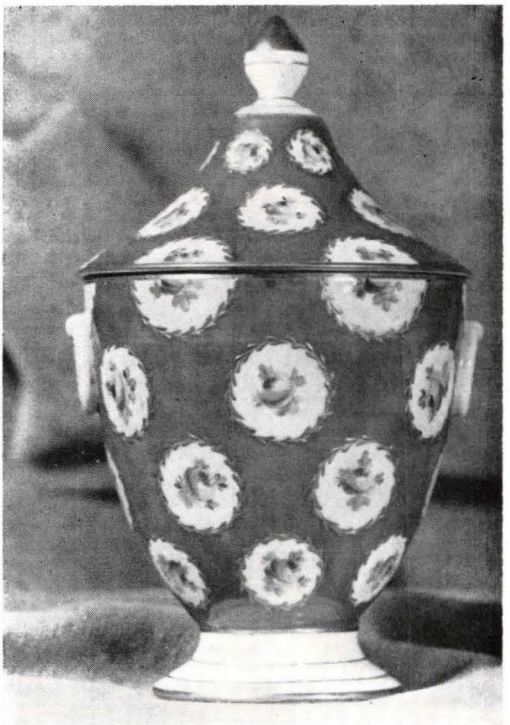

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

https://biblioteca-digitala.ro

linii de o sobră eleganță, în degradeuri tonale. Paleta se bazează pe nuanțe de verde și albastru, repartizate în egală măsură, și subliniate de galben și de brun. Armonia cromatică este aliată formei alungite a vasului, care este unul dintre cele mai de preț exemplare din colecția muzeului.

În perioada următoare, cuprinsă între anii 1774—1792, în registrul de ornamente se resimte și influența reginei Maria Antoaneta, care impune ca motiv decorativ florile albastre cunoscute sub numele de „albăstrele". Cu toată concurența atelierelor particulare, care copiau produsele manufacturii, atrăgînd uneori și lucrătorii acesteia, piesele sînt de calitate bună ; se extinde producția prin fabricarea unor mici plăci de formă ovală sau rotundă, cu diferite motive (scene sau buchete de flori) pentru ornamentarea mobilierului de forme reduse, destinat încăperilor din castelele regale sau nobiliare.

Se copiază tablouri celebre, mai ales scenele galante, semnate de Oudry, Van Loo etc. De asemenea, monarhul, favoritele și curtenii sînt reprezentați așa cum se vede în platoul circular din fig. 9. Pe fond albastru cele nouă medalioane cu portretul regelui Ludovic al XVI-lea în centru, iar spre bordură cu al Mariei Antoaneta și ale altor femei ce au jucat un rol de seamă în viața lui, sînt încadrate de o bandă lată aurie, subliniată de o banderolă cu numele fiecărui personaj reprezentat. Un motiv „lambrequin" auriu, continuu, în care revine ca un leit-motiv floarea de crin, emblema regalității franceze, leagă spre bordură aceste medalioane. Datorită măiestriei de care a dat dovadă pictorul ceramist, portretele se pot compara cu miniaturile pe fildeș sau pergament caracteristice secolului al XVIII-lea.

Către 1785, stilul pieselor se resimte de o influență puternică antichizantă, formele devenind mai severe și avînd motive inspirate din arta clasică. Sculptori vestiți — Pajou, Clodion, Falconet — modelează pentru manufactură statuete sau grupuri cu diferite personaje alegorice sau inspirate din realitate.

Între anii 1802—1815, perioada Primului Imperiu, manufactura s-a reorganizat. Acum, pasta este indiscutabil de o mare finețe. Se lucrează servicii de ceai sau de cafea de formă simplă și armonioasă (de cele mai multe ori cilindrică) a căror caracteristică o constituie mînerul cestilor cu extremitatea superioară îndoită ca o cîrjă. Unele dintre ele sînt decorate cu lujere de plante și cu flori stilizate care se repetă și pe farfurioară, altele primesc ca decor medalioane cu diferite portrete sau inițiale, pictate frecvent pe un fond albastru-cobalt, culoare folosită cu predilecție de artiștii acestei manufacturi.

Caracteristică acestei perioade este ceașca cu mîner, stil Primul Imperiu (fig. 7) avînd pe fondul albastru-cobalt un medalion ce reprezintă bustul unei femei îmbrăcată într-o rochie de culoare liliachie după moda ultimelor decenii ale secolului al XVIII-lea. Farfuria are în centru monograma E formată

Fig. 4

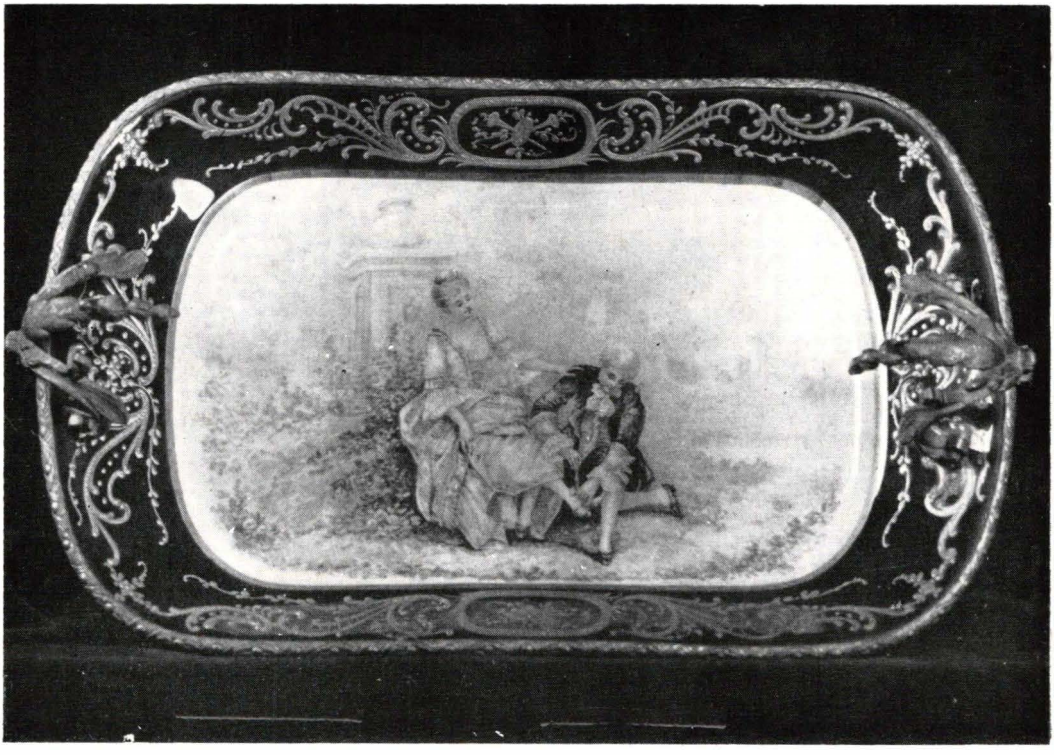

https://biblioteca-digitala.ro

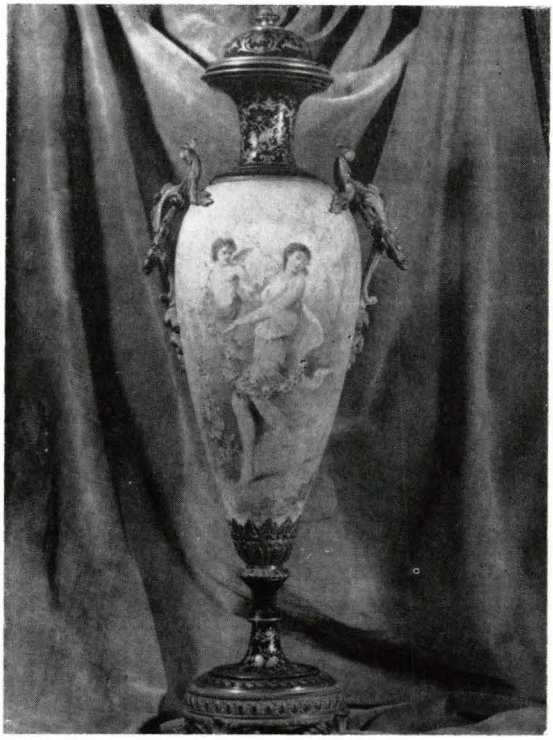

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9

Fig.

Fig. 10

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 11

Fig. 13

Fig. 12

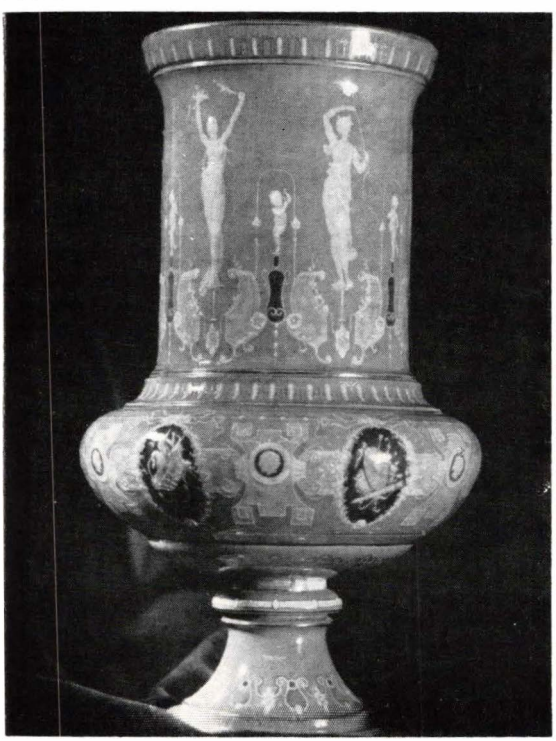

https://biblioteca-digitala.ro

din trandafiri roz, iar deasupra literei — o coroană terminată cu o cruce, ambele pictate în aur. Bordura este albastră cu dungi aurii. Din inscripția aflată pe spatele farfuriei reiese că persoana portretizată face parte din familia Cantacuzino, ceea ce ne face să credem că piesele au fost o comandă specială făcută manufacturii Sèvres.

În numeroase cazuri, scenele care împodobesc vasele decorative reprezintă momente din luptele lui Napoleon, avîndu-l pe împărat ca personaj central. Un exemplu de acest fel este urna pe piedestal, din porțelan albastru-cobalt, cu motive aurii, care poartă litera N și emblemele imperiale — albina și lebăda. Urna este de forma unei amfore cu corpul bulbar și cu gîtul prelung, lărgit spre gură; piciorul destul de scund, cu o protuberanță aurie, se termină printr-o talpă circulară, mărginită de un șirag de buline din bronz. Scena pictată pe gîtul vasului, care poartă semnătura H. Despres, îl reprezintă pe Napoleon călare în fruntea trupelor pe un cîmp de luptă. Pe restul suprafeței urnei, toate motivele aurii, pictate într-un ușor relief, sînt pe fond albastru (fig. 8). Coloana zveltă din porțelan se sprijină pe un postament cubic de marmură, terminat cu patru picioruțe de bronz. La extremitatea superioară, o mică tăblie tot din marmură folosește ca suport urnei. Pe coloană este pictat portretul împăratului în costum de mare ținută, încadrat de motivul „lambrequin"; în partea superioară se află coroana imperială, iar în cea inferioară inițiala N (fig. 10.).

După 1821, sub influența școlii romantice de pictură, decoratorii de la Sèvres folosesc teme inspirate din Evul Mediu, înfățișînd personalități și eroi ai acestei perioade de mari frămîntări.

Muzeul de artă posedă un platou de mari dimensiuni, care înfățișează într-un medalion circular, în prim plan, pe Ioana d'Arc (fig. 11.) într-o atitudine plină de avînt, călare pe un cal a cărui înfățișare e redată cu adevărată măiestrie. Întreaga compoziție este realizată într-o gamă de culori surde, bazate pe beige-maro și albăstrui, înviorate de albastrul de cobalt al fondului bordurii. Motivele pictate cu aur, care mărginesc medalionul, constituie o trăsătură de unire între cîmp și bordură.

Alteori, vasele de proporții mari sînt decorate cu scene mitologice înscrise în peisaje: nimfe, fauni, alaiuri de divinități și scene de tip bacanală. Această categorie este reprezentată prin vasul de formă cilindrică (fig. 12) terminat cu un bulb turtit, sprijinit pe un picior circular care se lărgește spre bază. Gîtul are, pe fondul albastru, motive albe într-un ușor relief amintind cameele, care înfățișează alternativ cîte o tînără femeie drapată în văluri transparente și încadrată de cîte un amoraș în diferite atitudini. Pe bulb se află șase casete ovoidale, care, pe fondul negru, conțin diferite simboluri: artă, dragoste, muzică, vînătoare etc. Ele alternează cu alte șase medalioane cu portrete de personaje tratate în stil roman. Restul cîmpului are motive decorative caracteristice celebrului ornamentist Bérain. Vasul aflat în colecția muzeului este tipic pentru sfîrșitul secolului al XIX-lea, cînd motivele antichizante și cele ale Renașterii erau deosebit de prețuite. Rafinamentul cromatic subliniază și el eleganța formei, contribuind astfel la reușita piesei, care dovedește perfecțiunea atinsă de manufactura Sèvres.

Similar acestuia ca formă, vasul decorat cu o scenă de dans, aparține aceleiași perioade (fig. 13.). Scena de bacanală este formată din patru grupuri distincte, situate într-un peisaj de primăvară, cerul ocupînd un loc important. Restul vasului are pe fond alb sau pe un fond verde, motive decorative diferite ca palmete, volute și motivul „lambrequin". Diversitatea mișcărilor și a atitudinilor sînt puse în valoare de un colorit bogat, formînd contraste îndrăznețe.

Deși reduse ca număr, exemplificările vădesc creația valoroasă a manufacturii Sèvres, varietatea stilurilor, originalitatea formelor și a ornamentației, bogăția cromatică conferind pieselor un loc de cinste în istoria porțelanului francez. Ele sînt o adevărată oglindă a gustului și simțului decorativ al acestui popor.

Privind un vas care foarte adesea este un adevărat obiect de artă, putem, parafrazînd pe Pablo Picasso — vestitul pictor și ceramist — să spunem că și vasul de porțelan *„își trăiește viața ca o ființă vie, suferind schimbările pe care viața cotidiană i le impune. Acest lucru este de fapt natural, fiindcă arta nu trăiește decît prin cel care o privește"*.

BIBLIOGRAFIE

1. Pierre Noël d'Arleux, *De Vincennes à Sèvres*, „Cahiers de la céramique et des arts du feu", nr. 9/1958.
2. Jean Nicolier, *L'époque rose de la porcelaine de Sèvres*, „Connaissance des arts", nr. 79, sept. 1958, p. 72—77.
3. H. Havard, *Vincennes-Sèvres (porcelaine dure)*.
4. René Jean, *La porcelaine en Europe jusqu'à la fin du XVIII-e siècle*, „Les arts de la terre", p. 193.
5. Guillaume Janneau, *Dictionnaire des styles — Sèvres*, Librairie Larousse, p. 224.

https://biblioteca-digitala.ro